

Varsamt och värdigt

Nu inleds interiörrenoveringen av palatset

VID SLUTMÖTET den 4 juni 2022 kunde adelsmötet godkänna det omfattande förslaget till palatsrenovering som kommer att genomföras i etapper 2023–2026 och innebär en översyn av hela byggnaden med partiell förnyelse av alla tekniska system. Projektet inbegriper renovering av alla yttskikt i Riddarhussalen, Stenhallen och den övre trapphallen. Även akustiken och belysningen förbättras med hänsyn till palatsets arkitektoniska kvaliteter och ovärderliga kulturhistoriska värden. I Riddarhussalen samordnas renoveringen av tak och väggytor med konserveringsarbeten och rengöring av rummets plafondmålning, David Klöcker Ehrenstrahls *Dygdernas rådslag* (1675).

I anslutning till arbetena i palatsets inre genomförs även en renovering av trädgårdsanläggningen med komplettering och beskärning av växter samt viss upprustning av balustrader och stenarbeten med bibehållande av det tidiga 1900-talets utformning.

När fyrahundraårsjubileet av Riddarhusordningen högtidligt hålls 2026 kommer ett av vårt lands mest värdefulla historiska miljöer från 1600-talet att stå väl rustat för det stora firandet.

– Tanken är att ättemedlemmar och allmänhet egentligen inte ska märka att det är så mycket av teknisk art som har hänt i byggnaden. Men förhoppningsvis kommer alla att slås av hur ljusa och vackra interiörerna är liksom de stora förbättringarna i yttskikt och belysning. Helhetsupplevelsen av palatset ska vara densamma men interiörerna kommer att finslipas i estetiskt och tekniskt hänseende. Varsamhet är ledordet, säger riddarhussekreteraren Erik Drakenberg.

AVLÄGSNANDET AV SMUTSLAGER, slitage och skavanker i de olika yttskikten liksom åtgärdande av den bristfälliga belysningen och akustiken i vissa rum är åtgärder som kommer vara väl synliga för besökare. En kostnadsmissigt och till omfånget mer betydande del av projektet utgörs dock av förnyelsen av de tekniska installationerna – el, vvs, brandskydd och ventilation. Dessa åtgärder kommer inte att vara lika omedelbart uppenbara för besökare, men inte desto mindre är det avgörande att de genomförs. I dag är de tekniska systemen i byggnaden ålderstigna och många

Text: Rebecka M. Adelswärd, fil.dr, direktionsledamot med ansvar för kultur och vetenskap.

får anses ha uppnått sin tekniska livslängd, bland annat är delar av elsystemet från 1950-talet och ett flertal rörsystem i akut behov av att bytas.

Det omfattande renoveringsprojektet har sedan i januari 2021 planerats och förberetts av en styrgrupp inom riddarhusdirektionen och förvaltningen. I denna har ingått riddarhusdirektionens ordförande Patrik Tigerschiöld, direktionsledamoten Rebecka M. Adelswärd, riddarhussekreteraren Erik Drakenberg samt den för renoveringsprojektet och palatsets vård särskilt förordnade arkitekten SAR MSA Tomas Lewan, Lewan arkitektkontor. Som förordnad slottsarkitekt för Uppsala slott har Lewan erfarenhet av moderniserings- och renoveringsinsatser i kulturhistoriskt känsliga miljöer.

– Som alltid då det gäller arkitektoniskt avancerade och historiskt värdefulla byggnader som används för olika verksamheter och inte har en renodlat museal funktion så medför uppdraget utmaningar. Restaureringsverksamhet innebär alltid olika svåra ställningstaganden av antikvarisk, estetisk och teknisk art, säger Tomas Lewan.

EN FÖRSTA ÅTGÄRD I planeringskedet var att låta 3D-skanna palatset och riddarhustomten för att säkerställa ett digitalt ritningsmaterial och projekteringsunderlag. Styrgruppen samlade sedan en expertgrupp, bestående av kulturarvskompetens samt erfarna konsulter inom el, vvs, brandskydd, ventilation, landskap, belysning och målerikonservering, för att låta ta fram ett projektunderlag och kostnadskalkyler.

Inför genomgången och granskningen av riddarhustskottet våren 2022 kalkylerades projektet även av en entreprenör utifrån underlag och utredningar av ovan nämnda konsulter. Också trädgårdsanläggningen och riddarhustomten inventerades och en förstudie gjordes med utgångspunkt i historiskt arkivmaterial.

En vackert utformad sektionsritning av Carl Hårleman till omgestaltningen av Riddarhusets trapphus 1741. Ritningsförslaget i tidsenlig rokokostil kom att genomföras först tolv år senare och omfattade då enbart det övre trapphuset.

En visualisering som illustrerar åtgärderna vid ytskiktrensningen i det övre trapphuset. Alla väggytor och även arkitektoniska detaljer återfår sin ursprungliga bemålade karaktär i i form av en för 1700-talets mitt tidstypisk marmorering.

En försiktig tillgänglighetsanpassning utreds även inom ramen för projektet, med sikte på en diskret hisslösning och förbättrad inlastning i byggnaden.

– Att palatset inte har varit tillgänglighetsanpassat har vi upplevt som särskilt bekymmersamt i samband med adelsmöten och större sammankomster i Riddarhussalen. Med gemensamma krafter och handräckning har det gått att få upp rullstolar och möjliggöra för rörelsehindrade att få tillgång till salen. Men det har inte varit en tillfredsställande lösning. Med en hiss blir entrén till salen värdig och säkerheten garanteras, säger Erik Drakenberg.

Utmaningen i program- och projekteringskedet har varit att hitta en diskret och »osynlig« placering av hissen där mur- och bjälklagsgenombrotten är så få och så begränsade som möjligt. Men arkitekten Tomas Lewan tycker sig ha funnit ett perfekt läge för en personhiss i ett av de förrådsutrymmen som tillkom i samband med Isak Gustaf Clasons representativa nyinredningar i Lantmarskalksvåningen.

RIDDARHUSSALENS PLAFOND undersöktes och besiktigades också av målerikonservatorer 2021 som grund för ett åtgärdsprogram – allt i syfte att kartlägga bevarandestatus och tidigare restaureringsinsatser. Färgsnitt togs för att identifiera underliggande skikt och prov gjordes med fernissborttagning för att avlägsna lager av smuts och åldrad fernissa för att urskilja den ursprungliga färgställningen.

– Med konserveringen och rengöringen av plafondmålningen i Riddarhussalen kommer Ehrenstrahls

ursprungliga kolorit att framträda intensivare och klarare – så som den gjorde när den var ny. Det kommer att påverka inte bara upplevelsen av målningen och dess kvaliteter utan även av själva rummet. Konserveringsprojektet erbjuder också möjligheter att fördjupa kunskapen om Ehrenstrahls måleritekniker liksom hans betydelsefulla erfarenheter från studieresorerna i Europa, säger Rebecka M. Adelswärd.

Ett forskningsprojekt som belyser tekniska och konstnärliga aspekter på Ehrenstrahls verksamhet med utgångspunkt i *Dygdermas rådslag* har därför inletts. Det genomförs under ledning av professor Sabrina Norlander Eliasson vid konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet. Resultaten kommer att kunna presenteras i dokumentärfilmer, publikationer och föreläsningar på Riddarhuset.

Inte bara den ljusare takplafonden kommer att lysa upp Riddarhussalen när konserveringsarbetena är slutförda 2025, även belysningen kommer att vara radikalt förändrad. Genom att utveckla mer av en »scenbelysning« kommer rummet att ges ett helt nytt uttryck.

– Det nya belysningsystemet som nu projekteras kommer inte bara att framhäva färgrikedomen i plafondmålningen. Även vapensköldarna på väggarna kommer att framträda i ett helt nytt ljus, säger arkitekten Tomas Lewan.

En fördjupad belysningsförstudie har även genomförts för Lantmarskalksvåningen samt övre och nedre trapphallen. Belysningen i trapphallarna är genomgående föråldrad samt ojämnt fördelad. De nya belysningsystemen verkar i stället genom dolda och riktade små ljuskällor i större samklang med arkitekturen. Nutida LED-teknik är dessutom mer ekonomisk och möjliggör olika belysningsscenarier som kan anpassas för olika funktioner och behov. I Lantmarskalksalen installeras en särskild belysning för porträtten, den öppna spisen och stucktaket.

RIDDARHUSPALATSET HAR sedan det uppfördes 1641–1674 genomgått ett antal större moderniserings- och restaureringsinsatser under 1700-, 1800- och 1900-talen. Till de betydelsefulla tilläggen till Jean de la Vallées arkitektur hör Carl Hårlemans fullbordande av interiörerna 1749–1753 då bland annat den övre trapphallen fick sin pilasterarkitektur. Även Stenhallen försågs av Hårleman med en för 1700-talet typisk målningsbehandling som ersatte den enkla kalkavfärgning som trapphuset hade sedan uppförandetiden.

I modern tid har palatset genomgått två större restaureringsinsatser som påtagligt har format intrycket av dagens byggnad. I palatsets inre genomfördes på 1910- och 1920-talen under Isak Gustaf Clasons ledning ett antal större representativa nyinredningar i Lantmarskalksvåningen och Kanslivåningen. Till de mer framträdande rummen hör Lantmarskalkssalen och dess förrum (1913).

I den hårda och genomgripande interiörrestaurering som kom till utförande 1959–1962 avlägsnades all puts i Rid-darhussalen liksom i övre och nedre trapphallen. Insatserna är karakteristiska för tidsandan och 1960-talets tillvägagångs-sätt i historiska byggnader.

Till 1960-talets radikala insatser hörde även renskrap-ning av den gotländska sandstenen i Stenhallen med avlägs-nande av ojämnheter och färgrester. I och med dessa åtgärder avlägsnades flerhundraåriga färgskikt på stenen. Många av ytskikten har i dag åldrats betänkligt, är delvis hårt nedsmutsade och uppvisar slitage.

EN ANTIKVARISK förundersökning av trapphusen och Rid-darhussalen genomfördes 2021 med inventering och genomgång av arkivhandlingar samt färganalyser utförda av konservatorer för att klargöra äldre målningens behandlingar. En särskild arbetsgrupp specialstuderade sedan det histo-riska källmaterialet i relation till undersökningar av partiellt bevarade färgfragment på sten och putsade ytor. På grund-val av detta sammanställdes ett kunskapsunderlag som kommer att bilda utgångspunkt för ytskiktrensningen.

– Avsikten är nu att försöka mildra effekterna av 1960-talets hårdhänta insatser och tydligare framhäva 1700-talets interiörarkitektur, säger Tomas Lewan.

I Rid-darhussalen återskapas därför en slätare putsyta och gråvit ton för en tydligare samverkan med taklist och ornament.

Väggarna i Stenhallen och den övre trapphallen kom-mer att erhålla en lätt marmorering i överensstämmelse med förlagor i samtida interiörer på Stockholms slott utformade av Carl Hårleman. Stenytor som tidigare varit målade ges en tunn målningens behandling med svagt marmorerad karak-tär i anslutning till 1700-talstraditionen. Den övre trapphal-lens fyra lyktgrupper som är tidiga versioner i bleckplåt av

bronslyktorna i slottets västra trapphus och som placerades i övre trapphallen enligt Hårlemans anvisning kommer att varsamt restaureras och utrustas med ny belysningsteknik.

HUR SER DÅ tidplanen ut? Prioriterade avsnitt i projektet är renoveringen av Stenhallen och den övre trapphallen, Lantmarskalkssalen samt Rid-darhussalen vilka är tänkta att stå klara inför adelsmötet 2025.

– Rid-darhuset kommer därför att behöva hålla stängt för besökare under hela 2024 dock med möjlighet att kunna bedriva festvåningsverksamhet i entréväningen under hel-gera, säger Erik Drakenberg.

Renoveringsprojektets stora omfattning bidrar till att finansieringen måste hämtas från olika håll. Själva grund-plåten utgörs av den generösa testamentariska gåva som Rid-darhuset erhöll av Johan Sparre 2018 i form av gården Finnekumla. Till detta kommer en tillfällig höjning av det administrativa arvudet från Herculesfonden. Adelsmötet har även godkänt ett nyttjande av delar av rid-darhusförvalt-ningens eget sparade kapital.

– Därutöver skulle behövas att vi alla, enskilda ättemed-lemmar och släktföreningar, bidrar efter förmåga. För detta ändamål har vi inrättat en särskild palatsfond. Alla insam-lade medel kommer att gå till renoveringen och till palat-sets framtida underhåll, berättar Erik Drakenberg.

I SIN LEDARE I *Arte et Marte* nr 2:2022 formulerade rid-darhusdirektionens ordförande Patrik Tigerschiöld just vikten av att alla nu är med och bidrar – och det faktum att det nu är upp till vår generation att se till att Rid-darhuset även i framtiden kan vara en naturlig samlingsplats för ätternas fortlevnad och sammanhållning. ■

Riddarhusets palatsfond

Det är vår tur nu

Riddarhuset är adelns gemensamma egendom. Till den kommande interiörrenoveringen behövs ett tillskott om minst tio miljoner kronor. Alla bidrag till Riddarhusets palatsfond välkomnas och utgör en viktig del i vården av vårt historiska arv.

Bankgiro: 5933-7972 Swish: 123 269 14 34

Vänligen uppge avsändare för att kunna erhålla rid-darhusförvaltningens varma tack.